

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย ในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนาและโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนที่จัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย ในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนาและโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนที่จัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ผู้บริหารและครูอนุบาลในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา จำนวน 3,874 แห่ง จากทั่วประเทศ และผู้บริหารและครูอนุบาลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนที่จัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา จำนวน 17 แห่ง ในระหว่างปีพุทธศักราช 2545-2546 รวมสถานศึกษาทั้งหมด 3,891 แห่ง

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารและครูอนุบาลในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา จำนวน 280 แห่ง และโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนที่จัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา จำนวน 17 แห่ง กำหนดให้เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด รวมทั้งสิ้น 297 แห่ง เป็นผู้บริหาร 297 คน และครูอนุบาล 297 คน รวมทั้งสิ้น 594 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีจำนวน 5 ชุด ซึ่งประกอบด้วย

ชุดที่ 1 แบบสอบถามผู้บริหาร เรื่องสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย

ชุดที่ 2 แบบสอบถามครูอนุบาล เรื่องสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย

ชุดที่ 3 แบบสัมภาษณ์ผู้บริหาร เรื่องสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย

ชุดที่ 4 แบบสัมภาษณ์ครูอนุบาล เรื่องสภาพและปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย

ชุดที่ 5 แบบสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ไปยังผู้บริหาร จำนวน 297 ฉบับ ได้รับคืน จำนวน 280 ฉบับ และครูอนุบาล จำนวน 297 ฉบับ ได้รับคืน จำนวน 280 ฉบับ รวมทั้งสิ้น 560 ฉบับ ส่วนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ผู้บริหาร จำนวน 12 คน และครูอนุบาล จำนวน 12 คน รวมทั้งสิ้น 24 คน และสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนาของครูอนุบาล จำนวน 12 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม โดยการแจกแจงความถี่ และคำนวณหาค่าร้อยละ แล้วนำเสนอในรูปของตารางประกอบความเรียง
2. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ โดยการสรุป เรียบเรียง จัดคำตอบต่างๆ ให้เป็นหมวดหมู่ แล้วนำเสนอในรูปของตารางประกอบความเรียง
3. วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสังเกตการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย โดยการแจกแจงความถี่ แล้วนำเสนอในรูปของตารางประกอบความเรียง

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา
ปฐมวัย ทั้ง 2 สังกัด สรุปได้ดังนี้

1. สถานภาพของผู้บริหารและครูอนุบาล จากการตอบแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และ แบบสังเกต

1.1 สถานภาพของผู้บริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา
และโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จากการตอบแบบสอบถาม

ผู้บริหารศูนย์ วัดสังกัด กศ. ทุกคนเป็นเพศชาย และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสข.
ทุกคนเป็นเพศหญิง ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31 - 50 ปี ผู้บริหารศูนย์ วัด
สังกัด กศ. ส่วนใหญ่มีวุฒิทางการศึกษาค่ากว่าระดับปริญญาตรี และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสข.
ส่วนใหญ่มีวุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาตรี ผู้บริหารศูนย์ วัดสังกัด กศ. ทุกคนมีวุฒิทางพระ
พุทธศาสนา ส่วนใหญ่เป็นนักธรรมโท และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสข. ส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิทาง
พระพุทธศาสนา ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการบริหารงาน 5 - 10 ปี
ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด มีประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรมทุกคน คือ ผู้บริหารศูนย์ วัดสังกัด กศ.
มีประสบการณ์ในการบรรพชาทุกคนและผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสข. ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ใน
การฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐาน และผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด ส่วนใหญ่มีประสบการณ์การเข้าประชุม/
อบรม/สัมมนาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา

1.2 สถานภาพของครูอนุบาลศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา
และโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จากการตอบแบบสอบถาม

ครูอนุบาลทั้ง 2 สังกัด ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง และมีอายุต่ำกว่า 31 ปี ครูอนุบาล
ศูนย์ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่มีวุฒิทางการศึกษาค่ากว่าระดับปริญญาตรี และครูอนุบาลโรงเรียน
สังกัดสข. มีวุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาตรีทุกคน ครูอนุบาลทั้ง 2 สังกัด ส่วนใหญ่ไม่มีวุฒิทาง
พระพุทธศาสนา มีประสบการณ์ในการสอน 1 - 5 ปี ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรม
คือ มีประสบการณ์ในการฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐาน และส่วนใหญ่มิ่ประสบการณ์การเข้าประชุม/
อบรม/สัมมนาเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา

1.3 สถานภาพของผู้บริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา และโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จากการตอบแบบสัมภาษณ์

ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ทุกคน เป็นเพศชาย และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. ทุกคน เป็นเพศหญิง ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด ส่วนใหญ่มีอายุ 41 - 50 ปี ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่มีวุฒิทางการศึกษาระดับต่ำกว่าระดับปริญญาตรี และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. ส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด มีวุฒิทางพระพุทธศาสนาทุกคน คือ ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. เป็นนักรธรรมเอก และเปรียญธรรม ส่วนผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. เป็นนักรธรรมตรี ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด มีประสบการณ์ในการบริหารงาน 5 - 10 ปี และ 11 - 15 ปี และผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด มีประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรมทุกคน คือ ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. มีประสบการณ์ในการบรรพชา และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. มีประสบการณ์ในการฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐาน

1.4 สถานภาพของครูอนุบาลศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา และโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จากการตอบแบบสัมภาษณ์

ครูอนุบาลทั้ง 2 สังกัด เป็นเพศหญิง ครูอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่มีอายุต่ำกว่า 31 ปี และครูอนุบาลโรงเรียนสังกัดสช. มีอายุระหว่าง 31 - 40 ปี ครูอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่มีวุฒิทางการศึกษาดำรงระดับปริญญาตรี และครูอนุบาลโรงเรียนสังกัดสช. มีวุฒิทางการศึกษาระดับปริญญาตรีทุกคน ครูอนุบาลทั้ง 2 สังกัด มีวุฒิทางพระพุทธศาสนาทุกคน คือ นักรธรรมตรี มีประสบการณ์ในการสอน 5 - 10 ปีทุกคน และมีประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรมทุกคน คือ มีประสบการณ์ในการฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐาน

1.5 สถานภาพของครูอนุบาลศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนาและโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จากการสังเกต

ครูอนุบาลทั้ง 2 สังกัด เป็นเพศหญิง ครูอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่มีวุฒิทางการศึกษาดำรงระดับปริญญาตรี และครูอนุบาลโรงเรียนสังกัดสช. มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีทุกคน และมีประสบการณ์ในการสอน 5 - 10 ปี ทุกคน

2. สภาพการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย จากการออกแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต ของผู้บริหารและครูอนุบาล

2.1 ด้านปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษา

ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด ที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีการกำหนดปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษาร่วมกับคณะกรรมการสถานศึกษา ส่วนวิธีดำเนินการกำหนดปรัชญาและเป้าหมายให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่มีการร่างนโยบายและเป้าหมายของโรงเรียน และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสข. มีการวิเคราะห์สภาพบริบทในปัจจุบันและอนาคต สำหรับแนวทางในการกำหนดเป้าหมายให้เด็กมีพัฒนาการรอบด้าน ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัดส่วนใหญ่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ให้เข้ากับนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัด ส่วนเป้าหมายในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาเด็กโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความดีตามหลักพุทธธรรม และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสข. ส่วนใหญ่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาเด็กทั้งร่างกายและจิตใจนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ส่วนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นำมาสอดแทรกในปรัชญาและเป้าหมายของสถานศึกษา ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่นำหลักโยนิโสมนสิการ คือ การรู้จักคิดอย่างถูกวิธี เข้ามาสอดแทรก และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสข. นำหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เข้ามาสอดแทรก และวิธีการทำให้บุคลากรได้เข้าใจปรัชญาและเป้าหมายตรงกัน ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัดส่วนใหญ่มีการจัดการอบรมสัมมนาเพื่อทำความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง

ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด ที่ตอบแบบสัมภาษณ์ มีผู้ร่วมกำหนดปรัชญาและเป้าหมายของสถานศึกษา ได้แก่ ผู้บริหาร คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา ยกเว้น ผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสข. ทุกแห่ง มีผู้ปกครองเข้าร่วม ส่วนแนวทางในการกำหนดปรัชญาและเป้าหมายของสถานศึกษา ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ให้เข้ากับนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัด ส่วนเป้าหมายในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาเด็กโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความดีตามหลักพุทธธรรม และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสข. มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาเด็กทั้งร่างกายและจิตใจนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และเพื่อพัฒนาเด็กทั้งทางพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา ส่วนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นำมาสอดแทรกในปรัชญาและเป้าหมาย ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด นำหลักหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เข้ามาสอดแทรก ยกเว้นผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. นำหลักโยนิโสมนสิการ คือ การรู้จักคิดอย่างถูกวิธี เข้ามาสอดแทรก และวิธีช่วยให้บุคลากรเข้าใจปรัชญา

และเป้าหมายของสถานศึกษาตรงกัน ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด ส่วนใหญ่มีการจัดอบรมสัมมนา นอกจากนั้น ผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. มีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ และจัดทำเอกสารเผยแพร่

2.2 ด้านนโยบายการจัดการศึกษา

ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีระยะเวลาดำเนินการจัดการศึกษาดำเนินการตามแนวพระพุทธศาสนา 6 - 10 ปี และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. ส่วนใหญ่มีระยะเวลาดำเนินการจัดการศึกษาดำเนินการตามแนวพระพุทธศาสนา 1 - 5 ปี ด้านการจัดตั้งคณะทำงานในการทำหน้าที่วางนโยบายการจัดการศึกษาดำเนินการตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด ส่วนใหญ่มีการจัดตั้งคณะทำงาน จำนวน 6 - 10 คน ส่วนการประสานงานด้านนโยบายการจัดการศึกษากับหน่วยงานอื่น ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ทุกคน มีการประสานงานกับผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ และสำนักงานศึกษาธิการจังหวัด และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. ทุกคน มีการประสานงานกับผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา องค์กรภาคเอกชน และมูลนิธิทางพระพุทธศาสนา ในด้านความช่วยเหลือจากหน่วยงานต้นสังกัด ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัดได้รับความช่วยเหลือด้านงบประมาณ สำหรับนโยบายการจัดการศึกษาดำเนินการตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด มีนโยบายมุ่งเตรียมความพร้อมของเด็กทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา และในการสร้างความเข้าใจนโยบายการจัดการศึกษาดำเนินการตามแนวพระพุทธศาสนาแก่ชุมชนและผู้ปกครอง ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัดส่วนใหญ่ มีการปฐมนิเทศผู้ปกครอง

ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ที่ตอบแบบสัมภาษณ์ มีเหตุผลที่จัดการศึกษาดำเนินการตามแนวพระพุทธศาสนาเนื่องจากเป็นนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัดที่ต้องการจัดการเรียนการสอนและอบรมด้านคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กปฐมวัย และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. ส่วนใหญ่มีเหตุผลที่จัดการศึกษาดำเนินการตามแนวพระพุทธศาสนาเนื่องจากมีความต้องการเปลี่ยนวิธีการสอนจากเดิมเป็นการยึดเด็กเป็นสำคัญ ส่วนนโยบายในการจัดการศึกษาดำเนินการตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. มีนโยบายเพื่อเตรียมความพร้อมในทุกด้าน และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. มีนโยบายเพื่อมุ่งพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด มีผู้ร่วมกำหนดนโยบายการจัดการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหาร คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา ยกเว้นผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. มีผู้ปกครองเข้าร่วม ส่วนการทำความเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายการจัดการศึกษาแก่ชุมชน ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด มีการปฐมนิเทศผู้ปกครอง การประชุมชี้แจง และหลังจากดำเนินการจัดการศึกษาดำเนินการตามแนวพระพุทธศาสนาแล้ว ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการดีขึ้นทุกด้าน โดยเฉพาะด้านคุณธรรมจริยธรรม

2.3 ด้านการจัดสภาพแวดล้อม

ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. ที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่ชี้ค้ดหลักในการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม และผู้บริหารโรงเรียนสังข์ กศ. ส่วนใหญ่ชี้ค้ดหลักการจัดสภาพแวดล้อมที่สะอาด สงบ และปลอดโปร่ง ส่วนการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. ส่วนใหญ่ จัดห้องเรียนให้มีความสะอาด มีแสงสว่างเพียงพอ และอากาศถ่ายเทได้สะดวก และผู้บริหารโรงเรียนสังข์ กศ. ส่วนใหญ่จัดให้มีมุมสงบสำหรับทำกิจกรรมการฝึกสมาธิ สำหรับการจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. ส่วนใหญ่ จัดให้มีลานธรรมะสำหรับปฏิบัติธรรมและนิมนต์พระสงฆ์มาให้ความรู้ และผู้บริหารโรงเรียนสังข์ กศ. จัดบริเวณสถานศึกษาให้มีความสะอาด ร่มรื่น และปลูกไม้ดอกไม้ประดับ มีศาลาพระพุทธรูปประจำโรงเรียน และมีมุมสงบสำหรับพักผ่อนและทำกิจกรรมการฝึกสมาธิ และในด้านการจัดเตรียมสถานที่เพื่อใช้ในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้บริหารทั้ง 2 สังข์ ส่วนใหญ่ใช้ห้องเรียนธรรมคา

ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. ที่ตอบแบบสัมภาษณ์ มีหลักในการจัดสภาพแวดล้อมตามแนวพระพุทธศาสนา คือ เน้นความสะอาด ร่มรื่น ใกล้เคียงธรรมชาติ และจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และผู้บริหารโรงเรียนสังข์ กศ. มีหลักในการจัดสภาพแวดล้อมตามแนวพระพุทธศาสนา คือ จัดสภาพแวดล้อมที่สะอาด สงบ ปลอดโปร่ง ส่วนการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. เน้นความสะอาด มีแสงสว่างเพียงพอ มีอากาศถ่ายเทได้สะดวก มีป้ายคำขวัญหรือพุทธศาสนสุภาษิตสอนใจ มีพระพุทธรูปพร้อมเครื่องบูชา และผู้บริหารโรงเรียนสังข์ กศ. เน้นความสะอาดและความมีระเบียบเรียบร้อย มีมุมสงบสำหรับทำกิจกรรมการฝึกสมาธิ มีพระพุทธรูปพร้อมเครื่องบูชา มีโต๊ะหมู่บูชา การจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. จัดให้มีลานธรรมะ และจัดสถานศึกษาให้มีความร่มรื่น และผู้บริหารโรงเรียนสังข์ กศ. จัดบริเวณให้มีความสงบ ร่มรื่น ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ มีศาลาพระพุทธรูป และผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. ทุกแห่ง มีการเตรียมสถานที่เพื่อใช้ในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา คือ จัดในห้องเรียนธรรมคา และอาศัยสถานที่วัด นอกจากนั้น ผู้บริหารโรงเรียนสังข์ กศ. จัดให้มีห้องจริยธรรม

ครูอนุบาลทั้ง 2 สังข์ จากการสังเกต มีการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน โดยเน้นให้ห้องเรียนมีความสะอาด และอยู่ในสภาพดี มีแสงสว่างเพียงพอ และอากาศถ่ายเทได้สะดวก จัดวัสดุอุปกรณ์ให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีมุมสงบสำหรับทำกิจกรรมการฝึกสมาธิ และมีพระพุทธรูปพร้อมเครื่องบูชา นอกจากนั้น ครูอนุบาลโรงเรียนสังข์ กศ. ทุกคน จัดให้มีห้องสอนจริยธรรมและมุมจริยธรรม

2.4 ด้านการเตรียมบุคลากร

ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด ที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีวิธีสำรวจความพร้อมของ ครอบนุบาลในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา โดยสอบถามครูด้วยวาจาเป็นรายบุคคล ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่มีเกณฑ์การพิจารณาจัดครูเข้าสอน โดยคัดเลือกผู้มีบุคลิกภาพดี มีความสดชื่นแจ่มใส สะอาด สงบ และสำรวม และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. คัดเลือก ผู้มีความรู้ความสามารถในด้านวิชาการและด้านจิตวิทยาเด็ก ส่วนวิธีการเตรียมบุคลากรเพื่อให้ เข้าใจและมีความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด ส่วนใหญ่ มีการจัดอบรมสัมมนา นอกจากนั้น และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. จัดทัศนศึกษา ศึกษาดูงานโรงเรียนแกนนำ ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด ส่วนใหญ่เป็นผู้รับผิดชอบการเตรียมบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา และวิธีการสร้างขวัญและ กำลังใจให้กับครู ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่มีการส่งเสริมให้เพิ่มความรู้โดยการศึกษา ต่อ/ดูงาน/สัมมนา และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. ส่วนใหญ่มีการให้คำปรึกษาหารือ เมื่อมีปัญหา ในการปฏิบัติงาน

ครอบนุบาลทั้ง 2 สังกัด ที่ตอบแบบสอบถาม มีเหตุผลในการสอนตามแนว พระพุทธศาสนาเพราะได้รับการคัดเลือกจากผู้บริหาร ส่วนการเตรียมตัวเมื่อได้รับมอบหมายให้จัด การเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา ครอบนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่ศึกษาเอกสาร ตำราเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน และครอบนุบาลโรงเรียนสังกัดสช. เข้าร่วมอบรม/สัมมนา/ ประชุมเชิงปฏิบัติการ ในด้านบทบาทของครูในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ครอบนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่ปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีทั้งด้านคุณธรรมและจริยธรรมให้ แก่เด็ก และครอบนุบาลโรงเรียนสังกัดสช. ส่วนใหญ่เป็นกัลยาณมิตรที่ดีให้กับเด็ก ส่วนการเพิ่มพูน ความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนาในระหว่างปฏิบัติงาน ครอบนุบาล ศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่เข้าร่วมอบรม/สัมมนา/ประชุมเชิงปฏิบัติการ และครอบนุบาล โรงเรียนสังกัดสช. ส่วนใหญ่ศึกษาดูงานโรงเรียนแกนนำ และการสร้างขวัญและกำลังใจจาก ผู้บริหาร ครอบนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่ได้รับคำปรึกษาหารือจากผู้บริหาร เมื่อมีปัญหา ในการปฏิบัติงาน และครอบนุบาลโรงเรียนสังกัดสช. ส่วนใหญ่ได้รับการส่งเสริมให้เพิ่มความรู้โดย การศึกษาต่อ/ดูงาน/สัมมนา

ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด ที่ตอบแบบสัมภาษณ์ มีวิธีพิจารณาจัดครูเข้าสอนโดยการ คัดเลือกครอบนุบาลที่มีความสามารถในด้านการอบรมเลี้ยงดูเด็ก มีบุคลิกภาพดี มีความสดชื่น แจ่มใส สำรวม มีความเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างที่ดีทางด้านคุณธรรมจริยธรรม นอกจากนั้น

ผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. มีวิธีพิจารณาจัดครูเข้าสอน โดยการคัดเลือกครูอนุบาลที่มีความรู้ความสามารถในด้านวิชาการและจิตวิทยาเด็ก ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด มีการส่งครูอนุบาลเข้ารับการอบรม/สัมมนา และศึกษาดูงานเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. เห็นว่า ครูอนุบาลควรนำความรู้ที่ได้มาปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. เห็นว่า ครูอนุบาลควรนำความรู้ที่ได้มาพัฒนาการเรียนการสอน จัดทำสื่อการเรียนการสอน และปรับปรุงบุคลิกภาพของตนเอง และการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ให้ครูฝึกปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิ และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. มีการจัดหาเอกสารเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา และจัดอบรม/สัมมนา

ครูอนุบาลทั้ง 2 สังกัด ที่ตอบแบบสัมภาษณ์ มีความพึงพอใจในการจัดการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา ครูอนุบาลทั้ง 2 สังกัด มีการเตรียมตัวเมื่อได้รับมอบหมายให้จัดการเรียนการสอนโดยการศึกษาดูงานโรงเรียนแกนนำ นอกจากนั้น ครูอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. เข้าร่วมอบรมสัมมนา ประชุมเชิงปฏิบัติการ และครูอนุบาลโรงเรียนสังกัดสช. ศึกษาเอกสารตำราเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ครูอนุบาลทั้ง 2 สังกัด เห็นว่า บทบาทของครูอนุบาลในการจัดการศึกษา คือ ปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีทั้งด้านคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่เด็ก ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี นอกจากนั้น ครูอนุบาลโรงเรียนสังกัดสช. เป็นกัลยาณมิตรที่ดีกับเด็ก และจัดสภาพแวดล้อมและสื่อการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่เด็ก ครูอนุบาลทั้ง 2 สังกัด มีการเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนในระหว่างปฏิบัติงานโดยการเข้าร่วมอบรม/สัมมนา/ประชุมเชิงปฏิบัติการ นอกจากนั้น ครูอนุบาลโรงเรียนสังกัดสช. มีการศึกษาดูงาน

ครูอนุบาลทั้ง 2 สังกัด จากการสังเกต มีบุคลิกภาพที่ดี มีความสุภาพ สงบ ส่ารวม แต่งกายสะอาด เรียบร้อย ยิ้มแย้มแจ่มใส และมีวาจาไพเราะสุภาพ ส่วนด้านพฤติกรรม ครูอนุบาลทั้ง 2 สังกัด ให้ความสนใจกับเด็ก ให้การเสริมแรงทางบวกกับเด็ก สาธิตแนะนำ ชักชวนให้เด็กทำกิจกรรม และมีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมระหว่างการทำกิจกรรม นอกจากนั้น ครูอนุบาลโรงเรียนสังกัดสช. ทุกคน เปิดโอกาสให้เด็กได้ซักถาม และรับฟังความคิดเห็นของเด็ก

2.5 การจัดการเรียนการสอน

ครูอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. ที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนด้วยการสอนโดยการปฏิบัติจริง และส่งเสริมให้นักเรียนนำคุณธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน ทั้งในโรงเรียน และนอกโรงเรียนให้มากที่สุด และครูอนุบาลโรงเรียนสังข์ กศ. ส่วนใหญ่ มีวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนด้วยการสอนโดยจัดประสบการณ์ตรง เช่น ฝึกมารยาทต่างๆ ในด้านลักษณะของกิจกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา ครูอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. ส่วนใหญ่ใช้กิจกรรมที่นักเรียนได้เห็นและยอมรับความจริงในพุทธธรรมด้วยการเห็นตัวอย่าง ได้ฝึกคิดพิจารณาฝึกปฏิบัติ และเห็นผลของการปฏิบัติด้วยตนเอง และครูอนุบาลโรงเรียนสังข์ กศ. ใช้กิจกรรมที่พัฒนานักเรียน ทั้งด้านกาย วาจา และใจ ส่วนการจัดบรรยากาศการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา ครูอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. ส่วนใหญ่จัดบรรยากาศให้มีสภาพแวดล้อมที่สะอาด สงบ ปลอดภัย ใกล้เคียงธรรมชาติ และครูอนุบาลโรงเรียนสังข์ กศ. เน้นกระบวนการเรียนการสอนที่มีความร่าเริงเบิกบาน นักเรียนกล้าแสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ด้านวิธีสอนที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา ครูอนุบาลทั้ง 2 สังข์ ส่วนใหญ่ใช้วิธีการเล่านิทาน และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนอกเวลาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของเด็ก ครูอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. ส่วนใหญ่ จัดกิจกรรมตามโอกาสต่างๆ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และครูอนุบาลโรงเรียนสังข์ กศ. จัดกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ

ครูอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. ที่ตอบแบบสัมภาษณ์ เห็นว่า ลักษณะการจัดการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา คือ ฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ และวิธีการแก้ปัญหา โดยกระบวนการโยนิโสมนสิการ และครูอนุบาลโรงเรียนสังข์ กศ. เห็นว่า ลักษณะการจัดการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา คือ เป็นกิจกรรมที่พัฒนานักเรียนทั้งกาย วาจา และใจ ครูอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. เห็นว่า การจัดบรรยากาศการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา คือ จัดสภาพแวดล้อมที่สะอาด สงบ ใกล้เคียงธรรมชาติ และมีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน และครูอนุบาลโรงเรียนสังข์ กศ. เห็นว่า การจัดบรรยากาศการเรียนการสอน คือ มีความเมตตากรุณาและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียน จัดบรรยากาศให้สงบ ปลอดภัย และเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น ครูอนุบาลทั้ง 2 สังข์ มีวิธีการจัดการเรียนการสอน คือ การเล่านิทาน การร้องเพลง การแสดงบทบาทสมมติ การสวดมนต์ไหว้พระ การแผ่เมตตา การฝึกสมาธิ นอกจากนั้น ครูอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. มีการเชิญวิทยากรภายนอก และครูอนุบาลโรงเรียนสังข์ กศ. มีการท่องเที่ยวพักผ่อน การเล่นเกมส่งเสริมคุณธรรม การเดินจงกรม ทักษะศึกษา และครูอนุบาลทั้ง 2 สังข์ มีการจัดกิจกรรมนอกเวลาเพื่อส่งเสริมการเรียน

รู้พระพุทธศาสนาของเด็ก คือ จัดนิทรรศการและป้ายนิเทศเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา นอกจากนั้น
 ครอบนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และครอบนุบาลโรงเรียน
 สังกัดสข. มีการการสวดมนต์ไหว้พระ

ครอบนุบาลทั้ง 2 สังกัด จากการสังเกต มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยครู
 เล่าเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับบทเรียนหรือนิทานธรรมะให้เด็กฟัง ครูจัดกิจกรรมให้เด็กได้ปฏิบัติจริงตาม
 สภาพการณ์ เช่น การแสดงความเคารพ การฝึกสมาธิ ฯลฯ จัดกิจกรรมครบตามตารางกิจกรรม
 ประจำวัน และให้เด็กนำเสนอผลงานของตนหลังกิจกรรมเสร็จ นอกจากนั้น ครอบนุบาลโรงเรียน
 สังกัดสข. ทุกคน ครูเปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและซักถาม และเปิดโอกาส
 ให้เด็กทำกิจกรรมความสามารถและความสนใจ ส่วนวิธีการสอน ครอบนุบาลทั้ง 2 สังกัด มีการเล่า
 นิทาน ร้องเพลง ใช้กิจกรรมศิลปะ และการใช้คำถาม

2.6 การใช้สื่อการเรียนการสอน

ครอบนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีหลักในการใช้
 สื่อการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักจิตวิทยาว่าด้วยความแตกต่างระหว่าง
 บุคคล และครอบนุบาลโรงเรียนสังกัดสข. ส่วนใหญ่ มีหลักในการใช้สื่อการเรียนการสอนตามแนว
 พระพุทธศาสนาโดยใช้สื่อที่ช่วยพัฒนาเด็กครบทุกด้าน ส่วนวิธีการจัดหาสื่อการเรียนการสอนตาม
 แนวพระพุทธศาสนา ครอบนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่ผลิตสื่อขึ้นใช้ด้วยตนเอง และครู
 ครอบนุบาลโรงเรียนสังกัดสข. ผู้บริหารจัดหาให้ ในด้านสื่อประกอบการเรียนการสอนตามแนว
 พระพุทธศาสนา ครอบนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่ใช้ชุดสื่อสำเร็จรูปปริยศึกษา และ
 ครอบนุบาลโรงเรียนสังกัดสข. ส่วนใหญ่ใช้นิทานชาดก ส่วนการสนับสนุนและส่งเสริมการผลิตสื่อ
 การเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา ครอบนุบาลทั้ง 2 สังกัด ผู้บริหารให้การสนับสนุนด้าน
 งบประมาณ และการดำเนินการหลังใช้สื่อการเรียนการสอน ครอบนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วน
 ใหญ่มีการตรวจสอบว่าสื่อมีสภาพสมบูรณ์และครบจำนวนหรือไม่ และครอบนุบาลโรงเรียน
 สังกัดสข. มีการเก็บสื่อให้เป็นระเบียบและเป็นหมวดหมู่

ครอบนุบาลทั้ง 2 สังกัด ที่ตอบแบบสัมภาษณ์ มีหลักในการใช้สื่อการเรียน
 การสอนตามแนวพระพุทธศาสนา คือ ยึดหลักความแตกต่างระหว่างบุคคล นอกจากนั้น
 ครอบนุบาลโรงเรียนสังกัดสข. ใช้สื่อที่พัฒนาเด็กครบทุกด้าน ครอบนุบาลทั้ง 2 สังกัด มีวิธีการจัดหา
 สื่อ คือ ผู้บริหารจัดหาให้และผลิตขึ้นใช้ด้วยตนเอง ครอบนุบาลทั้ง 2 สังกัด ใช้สื่อการเรียน
 การสอน คือ ชุดสื่อสำเร็จรูปปริยศึกษา เทปเพลงคุณธรรม วิดีทัศน์ รูปภาพ นอกจากนั้น ครอบนุบาล
 ศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ใช้หนังสือการ์ตูนส่งเสริมคุณธรรม และครอบนุบาลโรงเรียนสังกัดสข.

ใช้นิทานชาดก หุ่นเชิด และครุอนุบาลทั้ง 2 สังกัด มีการดูแลรักษาสื่อการเรียนการสอน เก็บไว้เป็นหมวดหมู่ ซ่อมแซมเมื่อมีการชำรุด

ครุอนุบาลทั้ง 2 สังกัด จากการสังเกต ใช้สื่อการเรียนการสอนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ใช้สื่อที่กระตุ้นความสนใจของเด็ก ใช้สื่อประเภทของจริง สื่อมีความหลากหลายให้เด็กได้เลือกอย่างอิสระ สื่อมีจำนวนเพียงพอต่อการจัดกิจกรรม และมีที่เก็บสื่อที่เด็กสามารถเก็บได้หลังทำกิจกรรมเสร็จ ส่วนสื่อการเรียนการสอนที่ใช้ ครุอนุบาลทั้ง 2 สังกัด ใช้สื่อประเภทการ์ตูนส่งเสริมคุณธรรม ชุดสื่อสำเร็จรูปจริยธรรม รูปภาพประกอบบทเรียน ของจริง และของจำลอง นอกจากนี้ ครุอนุบาลโรงเรียนสังกัดสข. ทุกคน ใช้สื่อประเภท โทรทัศน์ และ วิทยุทัศน์

2.7 การวัดและประเมินผล

ครุอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีการเตรียมตัวก่อนการวัดและประเมินผล โดยการศึกษาวิธีการใช้เครื่องมือที่เหมาะสม และครุอนุบาลโรงเรียนสังกัดสข. ส่วนใหญ่มีการเตรียมตัวก่อนการวัดและประเมินผล โดยเข้ารับการอบรมในเรื่องการวัดและประเมินผล ส่วนวิธีการที่ใช้ในการวัดและประเมินผลตามแนวพระพุทธศาสนา ครุอนุบาลทั้ง 2 สังกัด ส่วนใหญ่ใช้วิธีการสังเกตพฤติกรรม ส่วนการกำหนดเวลาในการดำเนินการวัดและประเมินผล ครุอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่มีการวัดผลปลายภาค และครุอนุบาลโรงเรียนสังกัดสข. ส่วนใหญ่มีการวัดผลตลอดภาคเรียน หลังจากดำเนินการวัดและประเมินผล พบความเปลี่ยนแปลงของเด็ก คือ ครุอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. พบว่า เด็กมีคุณธรรมจริยธรรมสูงขึ้น และครุอนุบาลโรงเรียนสังกัดสข. พบว่า เด็กมีพฤติกรรมดีขึ้น และการดำเนินการหลังการวัดและประเมินผล ครุอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่มีการปรับปรุงพัฒนาการของนักเรียน และครุอนุบาลโรงเรียนสังกัดสข. มีการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนา

ครุอนุบาลทั้ง 2 สังกัด ที่ตอบแบบสัมภาษณ์ เห็นว่า ความสำคัญของการวัดและประเมินผล คือ ช่วยให้ทราบพัฒนาการของเด็กในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านคุณธรรมจริยธรรม ครุอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. มีหลักในการวัดและประเมินผล คือ คำนึงถึงบริบทของสังคม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และครุอนุบาลโรงเรียนสังกัดสข. คำนึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และมีเครื่องมือวัดและประเมินผลที่หลากหลาย ครุอนุบาลทั้ง 2 สังกัด มีวิธีการวัดและประเมินผล คือ การสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้แฟ้มสะสมผลงาน นอกจากนี้ ครุอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ใช้การทดสอบ

ครูอนุบาลทั้ง 2 สังกัด จากการสังเกต มีวิธีการวัดและประเมินผลตามแนวพระพุทธศาสนาโดยการสังเกตพฤติกรรม การสนทนาซักถาม การตรวจผลงาน และการให้รายงานตนเอง ส่วนเครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผลตามแนวพระพุทธศาสนา ครูอนุบาลทั้ง 2 สังกัด ใช้แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ นอกจากนั้น ครูอนุบาลโรงเรียนสังกัดสช. ทุกคนใช้แฟ้มสะสมงาน

2.8 การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการจัดการศึกษาแนวพระพุทธศาสนาของสถานศึกษา โดยการเชิญผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. ส่วนใหญ่มีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการจัดการศึกษาแนวพระพุทธศาสนาของสถานศึกษา โดยการจัดประชุม/สัมมนา/ประชุมเชิงปฏิบัติการ ส่วนการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่มีการนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นวิทยากรในบางชั่วโมง และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. ส่วนใหญ่มีการนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรมเทศนาหรือแสดงปาฐกถาธรรมในโรงเรียน ในด้านการออกไปมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมของชุมชน ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่อาศัยสถานที่ของวัดในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. ส่วนใหญ่ร่วมปฏิบัติกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ส่วนบทบาทของวัดในการส่งเสริมการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ทุกคน จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. ส่วนใหญ่จัดให้มีการอภิปราย บรรยายธรรม หรือแสดงปาฐกถาธรรมที่วัด และบทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นสื่อกลางระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ส่วนใหญ่เห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้นำชุมชนในการจัดตั้งมูลนิธิเพื่อการศึกษาและให้การส่งเสริมการจัดการศึกษาของโรงเรียน และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. ส่วนใหญ่เห็นว่าพระสงฆ์สามารถเชิญชวนให้สมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของโรงเรียน

ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ที่ตอบแบบสัมภาษณ์ มีวิธีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา โดยการเชิญผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. มีการจัดประชุม/สัมมนา/ประชุมเชิงปฏิบัติการ จัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์ ส่วนการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในสถานศึกษา ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด มีการนิมนต์พระสงฆ์เข้ามาเป็นวิทยากรในบางชั่วโมง และนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหารทั้ง 2 สังกัด มีส่วนร่วมกับชุมชนโดยการร่วมปฏิบัติกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ช่วยงานในโอกาสสำคัญของวัด ร่วมกิจกรรมกับชุมชนในโอกาสสำคัญ และอาศัยสถานที่ของวัดในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. เห็นว่า วัดควรมีบทบาทในการ

ส่งเสริมการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาโดยการตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด จัดนิทรรศการทางพระพุทธศาสนา จัดแสดงปาฐกถาธรรม และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. เห็นว่า วัดควรมีบทบาทในการส่งเสริมการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาโดยการจัดอบรม ฝึกสอนสมาธิและศีลธรรมแก่เด็ก จัดแสดงปาฐกถาธรรม ผู้บริหารศูนย์ วัดสังกัด กศ. เห็นว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นสื่อกลางระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน คือ ใช้สถานที่ของวัดในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นวิทยากรในการจัดการเรียนการสอน และผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. เห็นว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นสื่อกลางระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน คือ เชิญชวนให้ชุมชนเห็นถึงประโยชน์ของการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา

3. ปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัย จากการตอบแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ของผู้บริหารและครูอนุบาล

ผู้บริหารศูนย์ วัดสังกัด กศ. ที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาทุกด้าน เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละด้านแล้ว พบว่า ด้านปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษา สถานศึกษาไม่สามารถดำเนินการตามปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษาได้ทั้งหมด ส่วนด้านนโยบายการจัดการศึกษา สถานศึกษาไม่สามารถดำเนินการตามนโยบายการจัดการศึกษาได้ทั้งหมด ในด้านการจัดสภาพแวดล้อม ขาดงบประมาณในการปรับปรุงสภาพแวดล้อม ส่วนด้านการเตรียมบุคลากร ขาดวิทยากรที่มีความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาโดยตรง และด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ชุมชนไม่เข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา

ในขณะเดียวกัน ผู้บริหารโรงเรียนสังกัดสช. ส่วนใหญ่ มีปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ยกเว้นด้านการเตรียมบุคลากร และด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละด้านแล้ว พบว่า ด้านปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษา สถานศึกษาไม่สามารถดำเนินการตามปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษาได้ทั้งหมด ส่วนด้านนโยบายการจัดการศึกษา สถานศึกษาไม่สามารถดำเนินการตามนโยบายการจัดการศึกษาได้ทั้งหมด และด้านการจัดสภาพแวดล้อม ขาดงบประมาณในการปรับปรุงสภาพแวดล้อม ปัญหาส่วนน้อย พบว่า ด้านการเตรียมบุคลากร ครูขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา และด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ชุมชนไม่มีเวลาให้กับโรงเรียน

ครูอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. ที่ตอบแบบสอบถาม ส่วนใหญ่มีปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาทุกด้าน เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละด้านแล้ว พบว่า ด้านการเตรียมบุคลากร ครูขาดทุนทรัพย์เพื่อใช้ในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ส่วนด้านการจัดการเรียนการสอน ขาดแคลนงบประมาณเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรม ในด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ขาดงบประมาณในการจัดหาสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล ผู้ปกครองไม่ได้มีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผล

ในขณะเดียวกัน ครูอนุบาลโรงเรียนสังข์ศษ. ส่วนน้อยมีปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละด้านแล้ว พบว่า ด้านการเตรียมบุคลากร ครูขาดแหล่งความรู้ที่จะพัฒนาตนเอง ด้านการจัดการเรียนการสอน ไม่สามารถประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาในชีวิตประจำวันได้ ด้านสื่อการเรียนการสอน ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนที่จำเป็นในการจัดกิจกรรม และด้านการวัดและประเมินผล ครูขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการวัดและประเมินผล

ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. ที่ตอบแบบสัมภาษณ์ ส่วนใหญ่มีปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาทุกด้าน เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละด้านแล้ว พบว่า ด้านปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษา ผู้บริหารไม่สามารถดำเนินการตามปรัชญาและเป้าหมายของสถานศึกษาได้ทั้งหมด และขาดการประชาสัมพันธ์ปรัชญาและเป้าหมายของสถานศึกษา ส่วนด้านนโยบายการจัดการศึกษา ผู้บริหารไม่สามารถดำเนินการตามนโยบายการจัดการศึกษาได้ทั้งหมด ในด้านการจัดสภาพแวดล้อม ขาดงบประมาณในการปรับปรุงสภาพแวดล้อม ขาดวัสดุอุปกรณ์ในการตกแต่งสถานศึกษา และบริเวณอาคารเรียนเก่าและมีความทรุดโทรม ส่วนด้านการเตรียมบุคลากร ครูอนุบาลขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ขาดวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถ และขาดเอกสารเกี่ยวกับการจัดการศึกษา และด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ผู้บริหารไม่ได้รับความร่วมมือจากชุมชน และพระสงฆ์ไม่มีเวลาในการอบรมเด็ก

ในขณะเดียวกัน ผู้บริหารโรงเรียนสังข์ศษ. ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ยกเว้นด้านปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษา ผู้บริหารไม่สามารถดำเนินการตามปรัชญาและเป้าหมายของสถานศึกษาได้ทั้งหมด และด้านนโยบายการจัดการศึกษา ไม่สามารถดำเนินการตามนโยบายการจัดการศึกษาได้ทั้งหมด

ครูอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. ที่ตอบแบบสัมภาษณ์ ส่วนใหญ่มีปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาทุกด้าน เมื่อพิจารณาในรายละเอียดแต่ละด้านแล้ว พบว่า ด้านการเตรียมบุคลากร ครูอนุบาลขาดแหล่งความรู้ในการพัฒนาตนเอง และไม่มีเวลาในการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ส่วนด้านการจัดการเรียนการสอน ครูอนุบาลขาดแคลนงบประมาณเพื่อใช้ในการจัดกิจกรรม

และมีเวลาในการจัดกิจกรรมนอกเวลาไม่เพียงพอ ในด้านการใช้สื่อการเรียนการสอน ครูอนุบาลขาดงบประมาณในการจัดหาสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดและประเมินผล ครูอนุบาลขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล และเด็กมีจำนวนมากเกินไปทำให้การวัดและประเมินผลไม่ละเอียดเท่าที่ควร

ในขณะเดียวกัน ครูอนุบาลโรงเรียนสังกัดสช. ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา

4. การจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัยโดยเน้นการบูรณาการตามหลักไตรสิกขา

การจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัยโดยเน้นการบูรณาการตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา จากผลการวิจัยในภาพรวม พบว่า

ด้านศีล

ผู้บริหารมีการปฏิบัติด้านศีล โดยกำหนดเป้าหมายในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาเด็กทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา นำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานความดีตามหลักพุทธธรรม ปลูกฝังให้เด็กมีพื้นฐานด้านคุณธรรมและจริยธรรม และส่งเสริมให้พระสงฆ์มีบทบาทในการอบรมเด็ก ผู้บริหารมีเกณฑ์ในการจัดครูเข้าสอน โดยคัดเลือกผู้ที่มีบุคลิกภาพดี มีความสดชื่นแจ่มใส ส่ารวม มีความเมตตากรุณา เอื้ออาทร เป็นที่พึ่งของเด็กได้ และเป็นตัวอย่างที่ดีด้านคุณธรรมและจริยธรรม ผู้บริหารยังมีการส่งเสริมให้ครูอนุบาลปฏิบัติศีล 5 ทำบุญตักบาตร และฟังเทศน์ จนเป็นกิจวัตร มีวิธีสร้างขวัญและกำลังใจให้กับครู โดยพิจารณาความดีความชอบอย่างเป็นธรรม นอกจากนั้น ผู้บริหารมีการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนา สอนจริยธรรม และร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ในขณะที่ครูอนุบาลมีบทบาทในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา โดยจะต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ปลูกฝังลักษณะนิสัยที่ดีในด้านคุณธรรมจริยธรรม และเป็นกัลยาณมิตรแก่เด็ก ครูอนุบาลมีการสวดมนต์ไหว้พระ นอกจากนั้น มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่พัฒนานักเรียนในด้านกาย วาจา ใจ มีการสอนเกี่ยวกับศีล 5 โดยการใช้นิทาน เพลง เกม และการละเล่นส่งเสริมคุณธรรม ครูอนุบาลคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็กในด้านวัย สิ่งแวดล้อม และการอบรมทางบ้าน รวมทั้งสร้างบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนาน

ด้านสมาธิ

ผู้บริหารมีการปฏิบัติด้านสมาธิ โดยยึดหลักในการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมคุณธรรม เน้นความสะอาด สงบ ปลอดภัย มีความร่มรื่น และใกล้ชิดธรรมชาติ ส่วนการจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน จัดให้มีมุมสงบสำหรับทำกิจกรรมการฝึกสมาธิ และมีห้องสอนจริยธรรม หรือมุมจริยธรรม และการจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน มีความสะอาดร่มรื่น และปลูกไม้ดอกไม้ประดับ นอกจากนี้ ผู้บริหารยังมีการส่งเสริมให้ครูอนุบาลปฏิบัติธรรม และนั่งสมาธิ

ในขณะที่ครูอนุบาลมีการจัดกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ ฝึกสมาธิก่อนและหลังเรียนให้แก่เด็กแล้ว ยังได้จัดกิจกรรมให้เด็กได้แผ่เมตตา พิจารณาอาหาร เจริญเทียน และเดินจงกรม

ด้านปัญญา

ผู้บริหารมีการปฏิบัติด้านปัญญา โดยนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาสอดแทรกในการจัดการศึกษา ยึดหลักโยนิโสมนสิการ คือ การรู้จักใช้ความคิดพิจารณาอย่างถูกวิธี รวมทั้งยึดหลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และกระบวนการกัลยาณมิตร 7 การจัดสภาพแวดล้อมภายในห้องเรียน ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูอนุบาลจัดป้ายคำขวัญหรือพุทธศาสนสุภาษิตสอนใจ ภาพพุทธประวัติหรือภาพเหตุการณ์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า และจัดป้ายนิเทศ ส่วนการจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้องเรียน ผู้บริหารจัดนิทรรศการเกี่ยวกับความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา จัดทำป้ายคำขวัญ คำสอนทางพระพุทธศาสนา และคติพจน์ มีลานธรรมะสำหรับปฏิบัติธรรมและนิมนต์พระสงฆ์มาให้ความรู้ นอกจากนี้ มีการนำนักเรียนไปฝึกปฏิบัติธรรมที่วัด

ในขณะที่ครูอนุบาลมีวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยสอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม จัดประสบการณ์ตรง ฝึกให้เด็กแสดงความคิดเห็น และใช้อุปกรณ์การสอนเพื่อให้นักเรียนเกิดมโนภาพในใจ ครูอนุบาลใช้กิจกรรมที่เร้าให้นักเรียนได้แสดงออกและมีส่วนร่วม ฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ วิธีการแก้ปัญหา ฝึกคิดพิจารณาและเห็นผลของการปฏิบัติด้วยตนเอง ให้นักเรียนได้เห็นและยอมรับความจริงในพุทธธรรม ส่วนวิธีสอนที่ครูอนุบาลใช้ คือ การเล่า นิทาน การใช้เพลง เกม การละเล่นส่งเสริมคุณธรรม และการเชิญวิทยากรภายนอก ครูอนุบาลมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาให้แก่เด็ก โดยมีการสวดมนต์ไหว้พระ การอภิปรายบรรยายธรรม การแสดงปาฐกถาธรรม การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน และจัดนิทรรศการทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ครูอนุบาลใช้สื่อการเรียนการสอนโดยยึดหลักความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งสื่อการเรียนที่ใช้ คือ ชุดสื่อสำเร็จรูปจริยศึกษา หนังสือการ์ตูนส่งเสริมคุณธรรม หนังสือพุทธประวัติ นิทานชาดก และเทปเพลงส่งเสริมคุณธรรม

การอภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบประเด็นในการอภิปรายผลการวิจัยดังนี้

1. สถานภาพของผู้บริหารศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา

สถานภาพของผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. จากการตอบแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ พบว่า เป็นเจ้าอาวาส มีวุฒิทางการศึกษาค่ำกว่าระดับปริญญาตรีและระดับปริญญาตรี มีวุฒิทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ นักธรรมโท นักธรรมเอก และเปรียญธรรม ส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการบริหารงาน 5 - 10 ปี และมีประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรม ได้แก่ บรรพชา จึงนับว่า เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านพระพุทธศาสนาและด้านคุณธรรมจริยธรรมสูง และมีความเหมาะสมในการเป็นผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ดังที่ ปรีชา เศรษฐฐร (2524) ได้กล่าวว่า คนที่มีคุณภาพ คือ คนที่มีความรู้คู่คุณธรรมในสัดส่วนที่เหมาะสม หรืออาจจะมีคุณธรรมมากกว่าความรู้ก็ได้ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของ ทนงศักดิ์ คุ่มไข่น้ำ (2532) ที่ว่า คนที่มีคุณภาพย่อมประกอบด้วย คุณลักษณะในด้านการมีความรู้ ความสามารถ บุคลิกลักษณะ คุณธรรม รวมทั้งอุดมการณ์ในการปฏิบัติงาน

2. วุฒิทางการศึกษาของครูอนุบาลศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา

วุฒิทางการศึกษาของครูอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. จากการตอบแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ พบว่า ส่วนใหญ่มีวุฒิทางการศึกษาค่ำกว่าระดับปริญญาตรี ซึ่งได้แก่ ระดับ ม.3 และ ม.6 จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. พบว่า สาเหตุที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากงบประมาณในการจ้างครูอนุบาลต่ำ ทำให้ไม่สามารถจ้างครูอนุบาลที่จบระดับปริญญาตรีสาขาการศึกษาปฐมวัยโดยตรงได้ แต่พยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยการส่งครูอนุบาลเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยอย่างสม่ำเสมอ ผู้วิจัยเห็นว่า หน่วยงานต้นสังกัดควรเห็นความสำคัญของคุณภาพการจัดการศึกษา และให้การสนับสนุนงบประมาณด้านบุคลากรอย่างเพียงพอ เพื่อให้ผู้บริหารสามารถจัดครูอนุบาลที่มีคุณวุฒิเหมาะสม และมีคุณภาพเข้าสู่ระบบ พร้อมทั้งมีการส่งเสริมด้านการพัฒนาบุคลากรร่วมด้วย เช่น การอบรม และศึกษาคูงานอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งมีการสร้างขวัญและกำลังใจแก่ครูอนุบาล โดยจัดให้มีระบบสวัสดิการที่ดี รวมทั้งควรจัดสรรงบประมาณ เพื่อสนับสนุนให้ครูอนุบาลได้มีความพร้อมที่จะพัฒนาตนเองต่อไป

3. ด้านปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษา

การจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัยในด้านปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษา พบว่า สถานศึกษาปฐมวัยทั้ง 2 สังกัด มีผู้ร่วมกำหนดปรัชญาและเป้าหมายของสถานศึกษาคือ ผู้บริหาร คณะครู คณะกรรมการสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านพระพุทธศาสนา โดยมีการวิเคราะห์สภาพปัญหาในปัจจุบันและอนาคตให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ดังที่ พนาดี ทองประเสริฐ (2535) ได้สรุปการกำหนดนโยบายและเป้าหมายขององค์กรว่า บุคลากรทุกฝ่ายควรร่วมมือกันศึกษาสภาพปัจจุบันของปัญหาและความต้องการของโรงเรียน เพราะการวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์ทางเลือก ทำให้ทราบปัญหาและความต้องการว่าจะมีทางเลือกเพื่อแก้ไขได้โดยวิธีใดบ้าง โดยพิจารณาจากความพร้อมของบุคคล งบประมาณ ข้อจำกัดด้านเวลา

ส่วนหลักธรรมที่นำมาสอดแทรกในปรัชญาและเป้าหมายของสถานศึกษาปฐมวัยทั้ง 2 สังกัด คือ นำหลักไตรสิกขาซึ่งได้แก่ สีล สมาธิ ปัญญา เข้ามาสอดแทรก ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (2544) ที่กล่าวว่า ไตรสิกขาเป็นระบบการศึกษาซึ่งพัฒนาชีวิตที่ดำเนินไปทั้งระบบ สิกขาคือการศึกษามี 3 ด้าน คือ สิกขา/การฝึกศึกษาด้านสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เรียกว่า สีล (อริสีลสิกขา) สิกขา/การฝึกศึกษาด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ (อริจิตตสิกขา) และสิกขา/การฝึกศึกษาด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญา (อริปัญญาสิกขา) รวมความว่าไตรสิกขาเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนพัฒนาอย่างมีบูรณาการและให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

ผู้วิจัยเห็นว่า การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาต่างๆ เช่น ความกตัญญูคุณเวที ความมีวินัย ความมีสติสัมปชัญญะ เข้ามาสอดแทรกในปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษาเพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนนั้น สถานศึกษาจะต้องเลือกหลักธรรมที่เหมาะสมกับธรรมชาติและการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย อีกทั้งคำนึงถึงว่า เด็กในวัยนี้มีนิสัยฟังฟังไว้วางใจผู้ใหญ่ ผู้ใกล้ชิด เช่น พ่อแม่ และครู สามารถน้อมนำลงสู่คุณงามความดีได้ง่าย นอกจากนั้นผู้วิจัยพบว่า สถานศึกษาปฐมวัยที่จัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ มีการสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมในปรัชญา ต่างกับโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่กำหนดปรัชญาโดยมุ่งความเป็นเลิศทางวิชาการมากกว่าส่งเสริมทางด้านคุณธรรมจริยธรรม ทั้งๆ ที่สภาพสังคมกำลังประสบปัญหาขาดแคลนจริยธรรม ดังนั้นการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาน่าจะมีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้ลดลงได้

ส่วนปัญหาด้านปรัชญาและเป้าหมายสถานศึกษาในทั้ง 2 สังกัด ที่ยังไม่สามารถดำเนินการตามปรัชญาและเป้าหมายของสถานศึกษาได้ทั้งหมดนั้น มีความสอดคล้องกับ จินตนา สุขสำราญ (2539) ที่ศึกษาพบว่า ปัญหาในด้านปรัชญาของศูนย์รับเลี้ยงเด็ก คือ การจัดการเรียนการสอนไม่สามารถเป็นไปตามปรัชญาที่กำหนดได้ทั้งหมด ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ควรวิเคราะห์ปรัชญาของสถานศึกษาซึ่งมีเนื้อความเป็นนามธรรมยากแก่การที่จะนำมาปฏิบัติได้จริงให้มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น

และควรมีการนิเทศ ติดตาม และกำกับการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ และนำปัญหาที่พบมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาให้ดีขึ้น

4. นโยบายการจัดการศึกษา

ศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. ได้ระบุเหตุผลในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาที่สืบเนื่องมาจากนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัด ดังนี้ กรมการศาสนา (2542) ได้กล่าวไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ทางคณะสงฆ์พิจารณาหาทางจัดการเรียนการสอนและอบรมคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กเล็กตามสมควรแก่วัยในวัด กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ดำเนินการจัดทำโครงการศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด แม้กรมการศาสนาจะมีการสนับสนุนงบประมาณได้เพียงเล็กน้อย แต่รัฐบาลก็ได้มีนโยบายให้การสนับสนุนสถาบันทางศาสนาให้มีส่วนช่วยเหลือสังคม โดยการอบรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมไทยให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทยแก่เด็กทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา เพื่อที่จะศึกษาต่อในระดับประถมศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังเป็นแนวทางชักนำประชาชนเข้าวัดและศาสนสถานด้วย ส่วนโรงเรียนสังกัดสช. ได้ระบุว่า เหตุผลในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาสืบเนื่องมาจากมีความต้องการพัฒนาเด็กบนพื้นฐานของพุทธธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ ทิสนา เขมมณี และ คณะ (2535) ที่กล่าวว่า ในการศึกษาพระพุทธศาสนาและกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่วางไว้ชัดเจนจากพระไตรปิฎกพบว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายถึงธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ไว้ตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิเป็นปฐมชีวิตจนเติบโตในครรภ์มารดาเมื่อคลอดแล้วเป็นสภาวะรวมของขั้น 5 คือ รูป (กาย) เวทนา (ความรู้สึก) สัญญา (ความจำได้) สังขาร (ความคิด) และวิญญาณ (ความรู้) ขั้น 5 นี้เมื่อสรุปย่อลงเหลือเพียง 2 คือ รูป กับ นาม ดังนั้น การพัฒนามนุษย์จึงต้องพัฒนารูปกับนาม ไปพร้อมกัน

นโยบายในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาของศูนย์ฯ วัดสังกัด กศ. พบว่า มุ่งเน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และเพื่อให้พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาเด็ก มีความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ได้เขียนไว้ชัดเจนโดยเฉพาะมาตรา 6 ที่ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และมาตรา 12 ที่ว่า สถาบันศาสนาในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้ทั้งในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) กล่าวว่า วัดน่าจะกลับมามีบทบาทในการจัดการศึกษาอีกครั้ง ซึ่งบทบาทของวัดและพระสงฆ์ประกอบด้วยภารกิจ 6 ด้านของคณะสงฆ์ และอยู่ภายใต้ข้อบังคับของวินัยสงฆ์ กิจกรรมที่ทางวัดและพระสงฆ์ควรจัด คือ การศึกษา

สงเคราะห์ การศาสนสงเคราะห์ และการเผยแผ่ศาสนาธรรม พระสงฆ์จึงเป็นผู้ที่เหมาะสมในการฝึกอบรมเยาวชนให้เป็นผู้มีความรู้ด้านคุณธรรมและจริยธรรมได้ดีที่สุด ส่วนนโยบายในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาของโรงเรียนสังกัดสช. พบว่า มุ่งเน้นพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา โดยอาศัยกระบวนการไตรสิกขา ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (2544) ที่ว่า การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต้องพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือ ร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา โดยนำเอาหลักไตรสิกขา คือ สีล สมาธิ ปัญญา มาเป็นแกนกลางในการฝึกอบรม

นอกจากนั้นผู้วิจัยพบว่า การนำพุทธธรรมเข้ามาในระบบการจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นสิ่งที่ดี เพราะจะเป็นการปูพื้นฐานในการสร้างความคิดรวบยอดที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ให้แก่เด็กตั้งแต่ยังเล็ก ในอดีตสถาบันศาสนามีบทบาทสำคัญยิ่ง แต่ปัจจุบันได้ลดความสำคัญลงไป เมื่อวิเคราะห์ถึงพื้นฐานที่มีมาแต่ดั้งเดิมของสังคม จะเห็นความจริงประการหนึ่งว่าคนไทยส่วนใหญ่ในประเทศแม้จะขึ้นชื่อว่าเป็นชาวพุทธ ก็ยังมุ่งแต่ความรื่นรมย์ทางกาย หมกมุ่นในอบายมุข คนในสังคมทุกวันนี้จึงเริ่มห่างเหินวัดมากขึ้น โดยเฉพาะในความคิดของกลุ่มเยาวชนถือว่าเป็นเรื่องแปลกและล้ำสมัย นับว่าเป็นสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง ดังนั้นผู้เกี่ยวข้องจะต้องเข้าใจปัญหาเหล่านี้ให้ถ่องแท้ และการที่มีการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัยขึ้นมา ผู้วิจัยคิดว่าเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยจรโลงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบต่อไป

5. การจัดสภาพแวดล้อม

ผู้บริหารสถานศึกษาปฐมวัยทั้ง 2 สังกัด มีหลักในการจัดสภาพแวดล้อมตามแนวพระพุทธศาสนา คือ จัดสภาพแวดล้อมที่สะอาด สงบ และปลอดภัย ดังที่ กรมวิชาการ (2535) ระบุว่า โรงเรียนควรจัดอาคารสถานที่และบริเวณทั่วไปให้มีความสะอาด เรียบร้อย ร่มรื่น เพื่อให้ผู้เรียนได้อยู่ใกล้จัดสภาพแวดล้อมที่ดีอันเป็นการพัฒนาลักษณะนิสัยให้แก่ผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับ ไพรัช สู่แสนสุข (2539) ที่กล่าวว่า สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยภายนอกของการเรียนรู้ อันหมายถึง ปรโตโฆสะซึ่งสภาพแวดล้อมส่วนที่มีชีวิตหรือสังคม หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่เป็นวัตถุ สิ่งของ สถานที่ และบรรยากาศที่เกี่ยวข้องกันเช่น สภาพอากาศ สภาพแสงสว่าง สิ่งแวดล้อมส่วนนี้ช่วยเกื้อกูลให้ความเป็นไปได้ของการเรียนการสอนและการดำเนินชีวิตเป็นไปได้ด้วยดีในทิศทางที่ดีงาม ลักษณะการจัดสภาพแวดล้อมตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนานั้นจะเห็นได้จากตัวอย่างของวัดในพระพุทธศาสนาจะมีลักษณะกว้างขวาง ปลอดภัย ร่มรื่น สงบ เย็นสบาย กุฎิ และเสนาสนะมีลักษณะเรียบง่าย สะอาด และเป็นระเบียบ

จากการสังเกตสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกห้องเรียนพบว่า มีแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมลักษณะการพัฒนาศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับ กระทรวงศึกษาธิการ (2546) ที่ว่าการจัดสภาพแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อมห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ ควรส่งเสริมลักษณะการพัฒนาไตรสิกขา มีศาลาพระพุทธรูปเด่นเหมาะสม ชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิตเจริญภาวนา บริเวณโรงเรียนมีความเป็นธรรมชาติชวนให้มีใจสงบ มีความร่มรื่น มีป้ายนิเทศป้ายคุณธรรม ไม่มีเสียงอึกทึกครึกโครม เลือกเปิดเพลงที่ส่งเสริมสมาธิประเทืองปัญญา ผู้วิจัยเห็นว่า การจัดสภาพแวดล้อมที่สะอาด มีระเบียบวินัย จะช่วยให้เด็กปฐมวัยมีความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่เล็กๆ จากการสังเกต ผู้วิจัยพบว่า การจัดสภาพแวดล้อมในศูนย์ฯ วัดสังกัคคส. บางแห่ง ยังไม่เหมาะสมเท่าที่ควรเนื่องจากสนามเด็กเล่นมีความเสี่ยงสูง พื้นของสนามเด็กเล่นเป็นพื้นซีเมนต์ อาจเกิดอันตรายกับเด็กได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ครูอนุบาลยังขาดความรู้ในการจัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับพัฒนาการและความปลอดภัยของเด็ก

นอกจากนั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การที่ศูนย์ฯ วัดสังกัคคส. มีสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิดกับวัด โบสถ์ พระพุทธรูป และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เด็กมีโอกาสที่ดีในการได้สัมผัสและเรียนรู้จากสถานการณ์จริง ซึ่งจะช่วยให้เด็กเกิดความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมอยู่ตลอดเวลา ย่อมได้เปรียบกว่าโรงเรียนสังกัคคส. ซึ่งพยายามจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมคุณธรรม แต่นับว่าเป็นเรื่องดีที่โรงเรียนสังกัคคส. เห็นความสำคัญในเรื่องนี้คิดว่าปล่อยปละละเลยให้เกิดปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมดังที่เห็นในปัจจุบันนี้

ส่วนปัญหาในด้านการจัดสภาพแวดล้อมในศูนย์ฯ วัดสังกัคคส. ที่ยังขาดงบประมาณในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมนั้น สอดคล้องกับที่ ภัทรารวรรณ์ จันทรเนตร์ (2546) ได้ศึกษาพบว่า ปัญหาการจัดสภาพแวดล้อมด้านการเรียนการสอนที่ส่งเสริมวัฒนธรรมไทยในโรงเรียนอนุบาลก็คือ การขาดงบประมาณในการดำเนินการเช่นเดียวกัน ผู้วิจัยจึงเห็นว่า นอกจากงบประมาณจากหน่วยงานต้นสังกัดที่ควรจัดสรรให้พอเพียงต่อการบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับเด็กแล้ว สถานศึกษาปฐมวัยน่าจะได้อบรมหรือขอรับงบประมาณจากผู้ปกครองหรือชุมชนเพื่อนำมาปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้มีความเหมาะสมในการจัดการศึกษาด้วย

6. การเตรียมบุคลากร

จากการตอบแบบสอบถามของครูอนุบาลศูนย์ฯ วัดสังกัคคส. พบว่า บทบาทของครูอนุบาลในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา คือ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กในด้านคุณธรรมจริยธรรม ดังที่ กนกพรรณ บุญธรรม (2540) กล่าวว่า การแสดงตนเป็นแบบอย่างในด้านคุณธรรมจริยธรรมมิใช่ของง่าย ครูจะพูดหรือจะสอนกันอย่างเดียวไม่พอแต่ครูจะต้องแสดงตนเป็นตัวอย่างที่ดีให้ปรากฏแก่ศิษย์เพราะตัวอย่างที่ดีมีค่ามากกว่าคำสอน พฤติกรรมของครูเป็นการ

แสดงให้เห็นศิษย์เห็นทุกวินาที ฉะนั้นถ้าครูอยากให้ศิษย์มีคุณธรรม ครูจะต้องทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีในทางที่ถูกที่ควร ถ้าครูอยากให้ศิษย์ทำอะไรในทางที่ดีครูก็ทำเรื่องนั้นๆ ให้ศิษย์เห็นเพื่อให้ศิษย์ประพฤติตาม ครูเป็นบุคคลหนึ่งที่มีอิทธิพลกับเด็กทั้งเป็นผู้มีอำนาจและเป็นผู้ที่เด็กรัก ถ้าเด็กมีเจตคติต่อครูว่าครูเป็นผู้รู้และเป็นแบบอย่างที่ดี จะทำให้เด็กพร้อมที่จะเชื่อฟังและถือเป็นแบบอย่างจนเราเรียกว่า "แม่พิมพ์" ของนักเรียน แต่นักเรียนจะผิดหวังเป็นอย่างมากถ้าเขาพบว่าครูที่เขาศรัทธานับถือนั้นปราศจากคุณธรรม มีความทุจริต ผิดศีล และประพฤติชั่วช้า ครูจะสอนนักเรียนให้มีศีลธรรมได้อย่างไรถ้าครูมีกิริยามารยาททราม คมสุรา สูบบุหรี่ เจ้าโทสะ และแก่งแย่งแข่งดีกัน ดังนั้นครูทุกคนต้องสำรวจเสมอว่าทุกอิริยาบถของครูนั้นนักเรียนเฝ้าดูอยู่ ซึ่งการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมใดๆ ให้แก่นักเรียนนั้น การสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนเป็นสิ่งแรกที่ต้องกระทำ เพื่อการหวังผลอย่างแน่นอนในทางปฏิบัติ องค์ประกอบในการสร้างศรัทธาที่สำคัญที่สุดคือ ตัวครู เพราะนักเรียนย่อมจะมองเห็นและยึดครูเป็นแบบอย่างในความประพฤติ ฉะนั้นถ้าครูทำตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีจะทำให้เด็กนักเรียนเกิดการเลื่อมใส ศรัทธา และยึดการปฏิบัตินั้นๆ เป็นตัวอย่าง หรือเรียนรู้สิ่งต่างๆ เหล่านั้นจนสามารถยึดถือเป็นหลักปฏิบัติของตนต่อไป

ครูอนุบาลในโรงเรียนสังกัดสช. ให้สัมภาษณ์ว่า บทบาทของครูในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา คือ การมีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดีกับเด็ก ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (2541) ที่กล่าวว่า ครูหรือผู้ที่ทำหน้าที่สั่งสอนจะต้องประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรม 7 ประการหรือที่เรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม 7 ซึ่งประกอบด้วย ปิโย (น่ารัก) กรุ (น่ายกย่อง) ภาวนิโย (น่ายกย่อง) วัตตาคจ (รู้จักพูดให้ได้ผล) วจนกขโม (อดทนต่อถ้อยคำ) คัมภีร์ธัญ ถัง ถัดตา (แถลงเรื่องลึกลับได้) โน วัฏฐาน นโยชะเย (ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย)

จากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยพบว่า โรงเรียนสังกัดสช. บางแห่ง ให้ครูอนุบาลได้ลงมือปฏิบัติธรรมจนเป็นกิจวัตร ไม่ว่าจะเป็นการสวดมนต์ไหว้พระ ฟังสมาธิ หรือการรักษาศีล ซึ่งจะช่วยให้ครูอนุบาลมีความใจเย็น สุขุม มีความละเอียดรอบคอบในการทำงาน มีสติสัมปชัญญะ ทำให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ส่วนปัญหาด้านการเตรียมบุคลากรในโรงเรียนสังกัดสช. ที่พบว่า ครูอนุบาลยังขาดแหล่งความรู้ที่จะพัฒนาตนเองนั้น มีความสอดคล้องกับที่ วงเดือน สุวรรณศิริ (2539) พบว่า ปัญหาหนึ่งในการปลูกฝังวัฒนธรรมไทยคือ การที่ครูอนุบาลขาดแหล่งความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยและครูอนุบาลไม่มีความรู้ในการสอดแทรกวัฒนธรรมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้วิจัยจึงเห็นว่า น่าจะมีการนิมนต์พระสงฆ์มาให้ความรู้แก่ครูอนุบาลและบุคลากรในสถานศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ตามด้วยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาแนวทางในการจัดการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา

7. การจัดการเรียนการสอน

ผู้บริหารศูนย์ฯ วัดสังข์ กศ. ให้สัมภาษณ์ว่า การจัดการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนาควรใช้วิธีการแสวงหาความรู้และวิธีแก้ปัญหาโดยกระบวนการโยนิโสมนสิการ ดังที่ พระราชวรมุนี (2544) กล่าวว่า การจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาต้องอาศัยปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) หมายถึง การรู้จักใช้ความคิดอย่างถูกวิธี รู้จักคิด คิดเป็น หรือคิดอย่างมีระเบียบเป็นปัจจัยในตัวบุคคลเรียกว่า วิธีการแห่งปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับ ก่องแก้ว เจริญอักษร (2535) ที่กล่าวว่า โยนิโสมนสิการ หมายถึง การใช้ความคิดพิจารณาวิธีคิด 10 วิธีคือ วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ วิธีคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบบรรดธรรมสัมพันธ์ วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรม วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน และวิธีคิดแบบวิภาษวาท

ส่วนผู้บริหารโรงเรียนสังข์กศ. ให้สัมภาษณ์ว่า ลักษณะการจัดการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนาจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังที่พระธรรมปิฎก (2539) กล่าวว่า ผู้สอนควรพิจารณาความแตกต่างระหว่างบุคคลและระดับความสามารถของผู้เรียนซึ่งเปรียบได้กับบุคคล 4 ประเภท คือ บุคคลประเภทที่ 1 อุกมฤตัญญู หมายถึง ผู้ที่พอยกหัวข้อก็รู้ ผู้รู้เข้าใจได้ฉับพลัน บุคคลประเภทที่ 2 วิปจิตัญญู หมายถึง ผู้รู้ต่อเมื่อขยายความ ผู้รู้เข้าใจได้ต่อเมื่อท่านอธิบายความพิสดารออกไป บุคคลประเภทที่ 3 เนยยะ หมายถึง ผู้ที่พอจะค่อยชี้แจงแนะนำให้เข้าใจได้ด้วยวิธีการฝึกสอนอบรมต่อไป และบุคคลประเภทที่ 4 ปทปรมะ หมายถึง ผู้ائبปัญญาสอนให้รู้ได้แต่เพียงตัวบทคือพยัญชนะหรือถ้อยคำ ไม่อาจเข้าใจอรรถคือความหมาย ดังนั้น ครูควรปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคน แม้ว่าจะสอนในหัวข้อเดียวกัน ครูก็ควรใช้วิธีการสอนที่แตกต่างกัน

จากการสังเกต ผู้วิจัยพบว่า มีการปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ เช่น การไหว้พระ การสวดมนต์ เป็นจุดเริ่มต้นให้เด็กรู้จักการอ่อนน้อมต่อพระรัตนตรัย จากการสังเกตโรงเรียนสังข์กศ. 1 แห่ง พบว่า ในห้องเรียนอนุบาลมีการตั้งสติประจำห้องของตนเองขึ้นมาเป็นกติกาส่งประจำห้อง และศีลจะปรากฏทีละข้อตามแต่เรื่องราวที่เด็กได้เรียนรู้และเผชิญในแต่ละวัน ถ้าอยู่ในศีลเด็กทุกคนก็จะมีความสุข และถ้าไม่อยู่ในศีลก็จะมีทุกข์ ดังนั้น ศีลจึงเป็นข้อปฏิบัติขั้นแรกของพระพุทธศาสนา หรือเป็นข้อปฏิบัติของความเป็นคน โดยเฉพาะศีลห้า เป็นมนุษยธรรม คือเป็นธรรมของมนุษย์และธรรมที่เป็นเครื่องสนับสนุนให้มีศีลห้า คือ หิริ ความละอายแก่ใจ โอตตัปปะ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว หิริโอตตัปปะนี้เป็นเหตุใกล้ของศีล

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตครูอนุบาลโรงเรียนสังข์กศ. 1 แห่ง พบว่า การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนช่วงหนึ่งมีกิจกรรมการเชิญเทียนเพื่อฝึกสมาธิกับเด็ก โดยขณะที่เด็กทำกิจกรรมมีครูคอยควบคุม 1 คน และมีเชิงเทียนสำหรับรองดินเทียน ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า กิจกรรมนี้ควรจะทำด้วยความระมัดระวังคือ เชิงเทียนควรมีขนาดเหมาะสมสำหรับรองดินเทียน และครู

ควรควบคุมอย่างใกล้ชิด เนื่องจากอาจจะมีน้ำตาเทียนไหลลงมาถูกมือของเด็กทำให้เด็กได้รับอันตรายได้ และขณะทำกิจกรรมถ้าเด็กขาดสติ เทียนอาจจะหล่นมือได้ นอกจากนั้น ครูควรอธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการทำกิจกรรมนี้ให้เด็กเข้าใจอย่างแจ่มชัด ว่ามีวัตถุประสงค์เพื่ออะไร มิฉะนั้นแล้ว เด็กอาจจะเลียนแบบไปทำกิจกรรมที่บ้าน ไม่มีผู้ใหญ่คอยควบคุมดูแลอาจจะได้รับอันตรายหรือเกิดอุบัติเหตุขึ้นได้ ผู้วิจัยเห็นว่า การฝึกสมาธิสำหรับเด็กในวัยนี้ควรเริ่มต้นฝึกสติและเจริญภาวนาในการควบคุมสติของตนเองก่อน ได้แก่ การเจริญสติภาวนาแบบอ้าไฟ-เทคนิค ซึ่งเป็นการฝึกสติภาวนาที่สามารถเริ่มต้นฝึกได้ตั้งแต่วัยอนุบาล (อ้าไฟ สุจริตกุล, 2541)

นอกจากนั้นผู้วิจัยเห็นว่า ประเทศไทยของเรานับถือศาสนาพุทธมาตั้งแต่โบราณกาล ความเป็นเอกาภิโกของพุทธธรรมประจักษ์ชัดอยู่ทุกกาลสมัย สืบเนื่องจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สามารถปรับวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม และประเพณีให้สอดคล้องกับหลักของพระพุทธศาสนาทั้งรูปธรรมและนามธรรม ในทำนองเดียวกัน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาควรทำให้การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและมโนทัศน์ทางพระพุทธศาสนามีประสิทธิภาพมากขึ้น (สมเด็จพระญาณสังวร, 2544)

ส่วนปัญหาในด้านการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนสังกัดสช. ที่พบว่า ครูอนุบาลยังไม่สามารถประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาใช้ในการจัดกิจกรรมประจำวันได้นั้น จากการสัมภาษณ์พบว่า ครูอนุบาลบางคนไม่สามารถอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เด็กเห็นออกมาเป็นรูปธรรมได้ เช่น การสอนเกี่ยวกับศีล 5 ในข้อ 3 ที่เกี่ยวกับการประพฤตินอกใจในกาม ครูคิดว่าเป็นเรื่องของผู้ใหญ่ จึงละเลยที่จะอธิบายศีลข้อนี้ไป ในทางปฏิบัติแล้ว ศีลข้อ 3 ครูอาจอธิบายให้เด็กเข้าใจโดยใช้คำพูดง่ายๆ ว่า ศีลข้อ 3 เป็นข้อห้ามที่ให้เด็กพึงระลึกว่า ไม่ควรแย่งของรักของหวงของผู้อื่น ถ้าเด็กประพฤตินอกใจในศีลตั้งแต่เล็กย่อมเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ เคารพในสิทธิของบุคคลอื่น อันจะช่วยทำให้สังคมที่มีแต่ความสงบสุข

8. การใช้สื่อการเรียนการสอน

การใช้สื่อการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนาของสถานศึกษาปฐมวัยทั้ง 2 สังกัด พบว่า ยึดหลักความแตกต่างระหว่างบุคคลและมีความหลากหลายในการใช้สื่อการเรียนการสอน สอดคล้องกับแนวทางคณะกรรมการดำเนินการศึกษาและกำหนดหลักวิชาการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ (2536) กล่าวว่า พุทธวิธีการใช้สื่อการศึกษาทรงยึดหลักจิตวิทยาว่าด้วยความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยเปรียบเทียบคนกับบัวทั้ง 3 ระดับ แล้วทรงใช้สื่อการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้อยู่ในสถานะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 4 อย่าง คือได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ได้รับคำติชมทันทีที่มีความภาคภูมิใจในความสำเร็จ และได้ใคร่ครวญเรียนรู้ไปทีละน้อยตามลำดับขั้น ให้สามารถตรวจสอบความรู้ที่ได้ด้วยตนเองโดยไม่ให้เชื่อโดยปราศจากการใคร่ครวญ ส่วนวิธีการใช้สื่อการศึกษาของพระพุทธเจ้าพบว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้สื่อการศึกษาในการโปรดเวไนยสัตว์ 3 รูปแบบคือ

สื่อการศึกษาประเภทวิธีการ สื่อการศึกษาประเภทเครื่องมืออุปกรณ์ และสื่อการศึกษาประเภทวัสดุสิ้นเปลือง ผู้วิจัยพบว่า สื่อการเรียนการสอน ที่เป็นชุดสื่อสำเร็จรูปจริยศึกษา หนังสือการ์ตูนส่งเสริมคุณธรรม หนังสือพุทธประวัติ นิทานชาดก เป็นสื่อการเรียนการสอนที่เป็นรูปธรรมในการเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะช่วยให้เด็กเกิดความรู้และความเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ กรมวิชาการ (2535) ที่ได้กล่าวเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาว่า ในการจัดการเรียนการสอนครูจะต้องให้ความสำคัญเกี่ยวกับสื่อที่นำมาใช้ โดยต้องพิจารณาเลือกสื่อให้เหมาะสม สอดคล้องกับเนื้อหาสาระ และกิจกรรมการเรียนการสอน และควรมีการนำสื่อประเภทต่างๆ มาใช้อย่างหลากหลาย

ส่วนปัญหาในด้านการใช้สื่อการเรียนการสอนในศูนย์วัดสังข์หักศ. ที่ยังขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับ อاهر จันท์แดง (2536) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนาในด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า ขาดแคลนสื่อการเรียนการสอนในวิชาพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยเห็นว่า ผู้บริหารควรสนับสนุนด้านงบประมาณและจัดหาวัสดุอุปกรณ์ไว้คอยบริการครูอนุบาล ซึ่งครูอนุบาลควรตระหนักในเรื่องของสื่อการเรียนการสอน เนื่องจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นนามธรรม การสร้างความเข้าใจและการเรียนรู้อย่างรวดเร็วจำเป็นต้องใช้สื่อการเรียนการสอนหลายประเภท ครูอนุบาลควรเตรียมสื่อการเรียนการสอนที่มีความเหมาะสมกับเด็ก จะช่วยให้เด็กเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและส่งผลต่อการเรียนรู้ของเด็กได้มากขึ้น

9. การวัดและประเมินผล

ครูอนุบาลในสถานศึกษาปฐมวัยทั้ง 2 สังกัด มีหลักในการวัดและประเมินผลตามแนวพระพุทธศาสนา คือ กำเนิงถึงสภาพบริบทของสังคม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ที่ว่า สิ่งที่ดีที่สุดในการวัดและประเมินด้านคุณธรรมจริยธรรมคือ ยึดเอาบริบทและหลักธรรมทางศาสนา ที่กลุ่มคนที่ถูกประเมินยึดถือไว้เป็นแนวทางในการพิจารณาตัดสินการกระทำของบุคคลนั้น โดยการกระทำนั้นต้องเป็นการกระทำที่ทำให้เกิดคุณประโยชน์ต่อตนเองและต่อผู้อื่น หรือต่อสังคม ตลอดจนต้องเป็นการกระทำที่แสดงออกถึงความดีงามด้วย นอกจากนี้ครูอนุบาลสถานศึกษาปฐมวัยทั้ง 2 สังกัด ได้เห็นความสำคัญของการวัดและประเมินผลว่า ช่วยให้ทราบพัฒนาการของเด็กในทุกด้านโดยเฉพาะด้านคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับพระธรรมปิฎก (2544) ที่ว่า ฝึกศึกษาด้วยสิกขา 3 แล้ววัดผลด้วยภาวนา 4 ซึ่งภาวนา แปลว่าทำให้เจริญ ทำให้เป็น ทำให้มีขึ้น หรือฝึกอบรม ภาวนาเป็นคำหนึ่งซึ่งมีความหมายใช้แทนกันได้กับสิกขา ภาวนา 4 คือ กายภาวนา (พัฒนากาย) สีลภาวนา (พัฒนาศีล) จิตตภาวนา (การพัฒนาจิต) และปัญญาภาวนา (พัฒนา

ปัญญา) ซึ่งภavana 4 ใช้ในการวัดผลเพื่อคว่าด้านต่างๆ ของการพัฒนาชีวิตของคณนั้นได้รับการพัฒนาครบถ้วนหรือไม่

ผู้วิจัยพบว่า โรงเรียนสังกัดสช. 1 แห่ง มีกระบวนการวัดและประเมินผลเชื่อมโยงต่อเนื่องกันตลอดเวลา กิจกรรมต่างๆ จะถูกจัดเตรียมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงสอดคล้องกับ ความเข้าใจชีวิตของเด็กพร้อมกัน เด็กจะเรียนรู้การทำงานด้วยการทำกิจกรรม และมีชิ้นงานที่เป็น ความรับผิดชอบเฉพาะตน มีการทดสอบเป็นครั้งคราว เมื่อสิ้นเทอม เด็กต้องนำเสนอการประยุกต์ ใช้องค์ความรู้ให้เข้ากับชีวิตของตน

ส่วนปัญหาด้านการวัดและประเมินผลในสถานศึกษาปฐมวัยทั้ง 2 สังกัด ที่พบส่วนใหญ่ คือ ครูอนุบาลขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลนั้น มีความสอดคล้องกับ เดือน คำดี (2544) ที่ได้ศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนพระพุทธ ศาสนาและพบปัญหาในด้านการวัดและประเมินผล คือ ครูผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจในการวัด และประเมินผล ผู้วิจัยเห็นว่า ครูอนุบาลควรจะได้ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการวัดและประเมินและขอ คำแนะนำจากผู้บริหารเพื่อให้การวัดและประเมินผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

10. การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

สถานศึกษาปฐมวัยทั้ง 2 สังกัด มีการนิมนต์พระสงฆ์เป็นวิทยากรในการจัดการเรียน การสอน ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) กล่าวว่า พระสงฆ์ควรมี บทบาทเชิงรุกในการสั่งสอนเยาวชนด้านศีลธรรม เช่น เป็นวิทยากรอบรมในสถานศึกษา หรือจัด โครงการและกิจกรรมต่างๆ นำศาสนิกชนและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอบรมศาสนธรรม นอกจากนั้นพบว่าวัดมีบทบาทในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนาใน หลายด้าน ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) ที่กล่าวว่า วัดเป็น แหล่งเรียนรู้โดยเฉพาะด้านศีลธรรมจริยธรรม ขนบธรรมเนียม ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีอันดี งามของท้องถิ่น เป็นแหล่งให้การสงเคราะห์ทางด้านการศึกษาแก่เด็ก นอกจากนี้ทุกวันอาทิตย์วัด ยังมีบทบาทในการพัฒนาเด็กด้วยรูปแบบต่างๆ คือ เปิดโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ อบรมศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม หรืออาจจัดเป็นการเข้าค่ายคุณธรรมเพื่อปลูกฝังลักษณะนิสัยแก่เด็กและเยาวชนเพื่อนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาปฐมวัยทั้ง 2 สังกัด ต้องการให้พระสงฆ์เป็นสื่อ กลางระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน โดยการเชิญชวนให้ชุมชนเห็นถึงประโยชน์ของการจัดการ ศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ดังที่ ระพิน ชูชื่น (2533) กล่าวว่า ในด้านการเป็นสื่อกลาง ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนนั้น กิจกรรมที่พระสงฆ์ส่วนมากปฏิบัติคือ การชักชวนฆราวาสให้ เข้าร่วมพิธีพุทธมามกะ วิธีการที่ใช้คือ การบอกกล่าวแก่สมาชิกที่วัด ซึ่งสอดคล้องกับ สำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2546) ในกระบวนการสร้างเสริมจริยธรรมนั้น ในอดีตที่ผ่านมา

สังคมมีหลักอยู่ 3 หลักใหญ่คือ บ้าน วัด และโรงเรียน และถือว่าเป็นหลักสังคมมาตั้งแต่แรก บ้าน วัด และโรงเรียนนั้น โบราณ เรียกว่า บวร บ้านทำหน้าที่พัฒนากาย วัดทำหน้าที่พัฒนาใจ โรงเรียนทำหน้าที่พัฒนาสมองหรือพัฒนาปัญญา ทุกสถาบันต้องแบ่งหน้าที่กันให้ชัดเจน เพื่อจะได้ไม่เกิดความขัดแย้ง การเสริมสร้างจริยธรรมให้แก่เยาวชนต้องดำเนินการโดยบูรณาการระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน ให้ความร่วมมือกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันต่อไป

ส่วนปัญหาที่พบส่วนใหญ่ของศูนย์วัดสังกัด กศ. ที่ชุมชนไม่เข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาดมแนวพระพุทธศาสนานั้น มีความสอดคล้องกับที่ จินตนา สุขสำราญ (2539) ได้ศึกษาพบว่าการจัดการศึกษาในศูนย์รับเลี้ยงเด็กมีปัญหาด้านการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนคือ ชุมชนไม่เข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษา ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการปฐมนิเทศเพื่อให้ความรู้แก่ผู้ปกครอง และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในการจัดการศึกษาดมแนวพระพุทธศาสนาให้กับชุมชนต่อไป

11. การจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา

การจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการจัดการศึกษาที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาอย่างบูรณาการตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับองค์คุณ 3 ประการ อันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา อันได้แก่ การรักษาศีลเพื่อละเว้นความชั่ว ประพฤติธรรมเพื่อสร้างคุณดี และการฝึกสติภาวนาเพื่อทำจิตใจบริสุทธิ์ใสสะอาดนั้น จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้การศึกษาไทยจะเน้นหัวใจของพระพุทธศาสนา 2 ข้อ คือ การรักษาศีลเพื่อละเว้นความชั่ว ประพฤติธรรมเพื่อสร้างคุณดี ส่วนการฝึกสติภาวนาเพื่อทำจิตใจบริสุทธิ์ใสสะอาด นักวิชาการทางการศึกษายังเห็นว่าเป็นเรื่องยาก หัวใจของพระพุทธศาสนาข้อนี้จึงขาดหายไป ซึ่ง อำไพ สุจริตกุล (2541) ได้เสนอแนะรูปแบบการเจริญสติแบบอำไพ-เทคนิค ซึ่งเป็นการฝึกสมาธิหรือสติภาวนาสำหรับเด็กตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงมัธยม ในระดับเด็กเล็กเป็นการใช้เทคนิคการฝึกสมาธิหรือสติภาวนาด้วยเพลงทั้ง 4 อิริยาบถ การฝึกควบคุมกิริยาหรือสำรวมกาย วาจา ใจ และกำหนดอิริยาบถทั้ง 4 คือ ยืน เดิน นั่ง นอน เป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิบัติธรรม หากเด็กได้รับการฝึกให้มีสติในการควบคุมกาย วาจา ใจ ในทางที่ถูกที่ควรตั้งแต่ยังเล็กในช่วงเวลาที่เหมาะสมเพียงวันละประมาณ 5-10 นาที จะช่วยส่งเสริมพัฒนาการด้านจิตใจและคุณธรรม ตลอดจนสติปัญญาได้อย่างดี เพื่อเป็นการให้เด็กได้รู้จักความสงบและมีสมาธิด้วยการเจริญสติตามสมควรแก่วัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ควรจัดการอบรมสัมมนาผู้บริหารและครูอนุบาล อย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและนำมาปรับปรุงเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนาให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้น
2. ควรกำหนดเป้าหมาย บทบาท และวิธีการที่ชัดเจนสำหรับองค์กรพระพุทธศาสนาในการพัฒนาเด็กปฐมวัย การพัฒนารูปแบบ และการเตรียมความพร้อม ตลอดจนวิธีการสอนจริยศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยแก่พระสงฆ์
3. ความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และ โรงเรียน ขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้ปกครอง เจ้าอาวาส และผู้บริหารเป็นอย่างมาก หากมีการร่วมมือกันในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา ควรจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์และบทบาทที่ชัดเจน เพื่อป้องกันปัญหาการขัดแย้ง
4. ควรสนับสนุนด้านงบประมาณให้กับศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดสังกัดกรมการศาสนา เพื่อนำมาปรับปรุงในด้านบุคลากร การจัดสภาพแวดล้อม และสื่อการเรียนการสอน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาปฐมวัยโดยสังกัดต่างๆ
2. ควรมีการศึกษาวเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา
3. ควรมีการศึกษาวเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์หรือแม่ชีในการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา
4. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ปกครองและชุมชนที่มีต่อการจัดการศึกษาตามแนวพระพุทธศาสนา
5. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของบ้าน วัด และ โรงเรียน ในการสร้างเสริมจริยธรรมให้แก่เด็กปฐมวัย
6. ควรมีการศึกษาเชิงวิจัยในชั้นเรียนเกี่ยวกับวิธีการที่เหมาะสมในการฝึกสมาธิให้แก่เด็กวัยอนุบาล